Зөһраб БАХШӘЛИЈЕВ
тарих елмләри
намизәди, досент

АЗӘРБАЈҸАН НЕФТ СӘНАЈЕСИ ТЕХНИКИ КИТАБХАНАЛАРЫНЫН ИНКИШАФЫ (1920-1950)

90-чы илләрин әввәлләриндә Азәрбајчан Республикасы өз мүстәгиллијини јенидән бәрпа етдикдән сонра чәмијјәт һәјатынын бүтүн саһәләриндә көклү дәјишикликләрин баш вермәси вә мәгсәдјөнлү шәкилдә онун давам етдирилмәси олдугча тәбии вә ганунаујғун бир һалдыр. О чүмләдән онун рус-совет империјасы әсарәтиндә олдуғу дөврү әһатә едән сосиал-мәдәни тарихинин алимләр вә тәдгигатчылар тәрәфиндән һеч бир конјуктураја јол верилмәдән, објектив шәкилдә нәзәрдән кечирилмәси вә јенидән ишләнмәси тәбии гәбул едилир.

Бу бахымдан Азәрбајчан тарихинин вә онун ајрылмаз һиссәси олан мәдәнијјәт тарихинин, хүсусилә мәдәнијјәтин әсас көстәричиси һесаб едилән китабхана иши тарихинин һазырки мүстәгиллик шәраитиндә јаранмыш објективлик призмасындан нәзәрдән кечирилмәси вәтән тарихинин там вә долғун шәкилдә өјрәнилмәсинә хидмәт едир.

Азәрбајчан Республикасынын малик олдуғу мүхтәлиф китабхана шәбәкәләри һазырда тәкчә мәдәни сәвијјәнин көстәричиси дејилдир, ејни заманда онларда сахланылан информасија дашыјычылары, һәмчинин ири сәнаје саһәләринин вә игтисадијјатын информасија еһтијатларынын мүһүм көстәричисидир. Көркәмли рус алими, академик Д.С.Лихачов һаглы олараг гејд едирди ки, "... китабханалар тәкчә мәдәнијјәтин әсасы дејил, онларда олан информасија еһтијатлары ејни заманда игтисадијјатын вә сијасәтин әсасыдыр" (6).

Мә'лум олдуғу кими, Азәрбајчан Республикасы тәкчә өзүнүн зәнкин јералты вә јерүстү тәбии еһтијатлары илә дејил, ејни заманда мәдәнијјәтин, елмин вә тәһсилин инкишаф сәвијјәсинә көрә дә Јахын Шәрг өлкәләри ичәрисиндә тутдуғу мөвгејә көрә фәргләнир. Бу да азәри түркләринин гәдим вә зәнкин тарихә малик олмасы, елмә вә тәһсилә јүксәк гијмәт вермәси вә б. гијмәтли амилләрлә бағлыдыр.

Гејд етмәк лазымдыр ки, зәнкин мадди вә мә'нәви сәрвәтләрә малик олан Азәрбајчан Республикасынын ән гијмәтли сәрвәтләри ичәрисиндә нефт хүсуси јер тутур. Бу тәбии сәрвәтин Азәрбајчан Республикасынын вә халгынын инкишафында чох өнәмли ролу олмуш вә һазырда да бу өз әһәмијјәтини итирмәмишдир.

Азәрбајчанда нефтин сәнаје үсулу илә һасил олунмасына башланандан бу күнә гәдәр јерин тәкиндән, дәнизин дәринликләриндән 1 милјард 500 милјон тона гәдәр нефт һасил едилмишдир. Бунун тәхминән 450-500 милјон тону Хәзәр дәнизинин дәрин гатларындан чыхарылмышдыр (2).

Гејд етмәк лазымдыр ки, Азәрбајчанда нефт сәнајесинин инкишафы тәкчә сәнаје игтисадијјатына дејил, бүтөвликдә халг тәсәррүфатынын, елмин, тәһсилин, мәдәнијјәтин вә информасија еһтијатларынын инкишафына да әсаслы тә'сир көстәрмишдир.

20-50-чи илләрдә, советләр өлкәсинин башга нефт јатагларынын јахшы инкишаф етмәдији бир дөврдә Азәрбајчан нефтинин инкишафына вә истисмарына дөвләт даһа чох диггәт верирди.

Мә'лумдур ки, һәлә 1920-чи илин апрелиндә Азәрбајчанда дөвләт чеврилиши едәрәк һакимијјәтә кәлән болшевикләрин Азәрбајчан ингилаб комитәси мајын 24-дә республика халг тәсәррүфатынын әсас саһәси олан нефт сәнајесинин миллиләшдирилмәси һаггында декрет гәбул етди. Бүтүн нефтчыхарма, нефтајырма, нефт тичарәти мүәссисәләри вә онлара јардымчы мүәссисәләр үмуми дөвләт мүлкијјәти е'лан едилир. Ејни заманда 272 хүсуси нефт сәнајеси ширкәти ләғв едилди (3).

Миллиләшдирилмиш мүәссисәләри идарә етмәк вә миллиләшдирмәнин һәјата кечирилмәси гајдасыны мүәјјән етмәк үчүн Азәрбајчан Нефт Комитәси (Азәрнефтком) тәшкил едилир (3).

Сосиализм гуручулуғунун илк илләри адланан 20-30-чу илләрдә өлкәнин сәнаје истеһсал күчүнүн инкишаф етдирилмәсилә бәрабәр сосиал-мәдәни гуручулуг ишләри дә һәјата кечирилирди. Јени јаранмыш дөвләт һәр бир идарә вә сәнаје мүәссисәсиндә, истеһсал саһәләриндә вә дикәр әмәк коллективләриндә савадсызлығы ләғветмә курслары тәшкил едир вә ејни заманда өз хејринә сијаси вә идеоложи иш апарырды.

Азәрбајчан нефт сәнајесинә рәһбәрлик едән "Азәрнефтком" сәнаје саһәсиндә сосиал, мәдәни-маариф мүәссисәләринин вә о чүмләдән техники китабханаларын инкишафына диггәт верир вә һәртәрәфли көмәклик көстәрирди. Нефт сәнајесиндә техники китабханаларын тәшкили вә онларын фондунун гијмәтли харичи вә вәтән әдәбијјаты илә комплектләшдирилмәси мәсәләләри вә с. вахташыры "Азәрнефтком"ун рәјасәт һеј'әтинә вә мүшавирәләриндә мүзакирә едилир вә гәрарлар чыхарылырды.

"Азәрнефтком"ун рәјасәт һеј'әти нефт сәнајесинин техники китабханаларына ваһид рәһбәрлији вә онларын мәркәзләшдирилмиш шәкилдә әдәбијјатла тәчһиз едилмәсинин һәјата кечирилмәси мәгсәди илә 1921-чи ил март ајынын 11-дә кечирдији ичласда мүстәгил китабханачылыг комиссијасынын јарадылмасы һаггында гәрар чыхарыр (11). Гәрарда көстәрилир ки, "Азәрнефтком"ун техники шө'бәсинин наздиндә мүстәгил китабханачылыг комиссијасы јарадылсын вә она тапшырылсын

ки, бүтүн анбарлардан вә коллекторлардан, о чүмләдән Гукасовдан техники китаблар јығылсын. Китаб сатын алынаркән имкан дахилиндә надир нүсхәләр алынсын вә китабларын сахланмасына нәзарәт етсинләр. "Азәрнефтком"ун рәис мүавини, тичарәт шө'бәсинин директору Дотса тапшырылсын ки, китаблар анбарлардан көтүрүлүб комиссијаја верилсин (11).

Китабханачылыг комиссијасы нефт сәнајесиндә техники китабханаларын тәшкилиндә, онларын фондунун гијмәтли харичи вә вәтән әдәбијјаты илә комплектләшдирилмәсиндә бөјүк рол ојнамышдыр.

Китабханачылыг комиссијасынын АБШ-дан, Алманијадан, Түркијәдән вә б. харичи өлкәләрдән нефт сәнајесинә даир гијмәтли елми, техники вә истеһсалат характерли јени әдәбијјатын, журналларын алынараг китабханалара верилмәсиндә вә техники китабханаларда ишин тәшкилинә даир методик көстәришләрин вә тәклифләрин һазырланыб һәјата кечирилмәсиндә мүһүм хидмәтләри олмушдур.

1921-чи илин сентјабрындан "Азәрнефтком" тәсәррүфат һесаблы мүстәгил трестә чеврилир вә "Азәрнефт" адланыр. Һәмин илин 14 октјабр тарихли ичласында "Азәрнефт"ин үмуми ичласында нефт сәнајесинә даир харичдән әдәбијјат алмаг үчүн китабханачылыг комиссијасына 5 милјон манат (12) һәчминдә пул ајрылмасы һаггында вә 1922-чи ил 11 март тарихли ичласында исә кимја лабораторијасынын мә'лумат китабханасы үчүн Алманијадан кимјаја даир лазыми әдәбијјатын алынмасы үчүн 50 мин марка ајрылмасы һаггында гәрар чыхарылыр (11). Алынан китаблар китабханачылыг комиссијасы тәрәфиндән техники китабханалар арасында бөлүшдүрүлүр вә онун чох чидди учоту апарылыр.

"Азәрнефт"ин рәһбәрлији сәнаје саһәсиндә фәалијјәт көстәрән китабханаларын фондунун горунмасы, инкишафы вә китабхана ишинин гајдаја салынмасы истигамәтиндә мәгсәдјөнлү тәдбирләр һәјата кечирирди. Нефт сәнајесиндә чалышан ишчиләрин ишдән азад олунаркән өзләри илә китабхана китабларынын апарылмасынын гаршысыны алмаг үчүн "Азәрнефтком"ун 1921-чи ил 27 феврал 1342 сајлы (13)

сиркулјар мәктубу илә бүтүн идарә вә шө'бәләрдән тәләб едилирди ки, ишдән азад олуб кедән шәхсләрдән китабханалара борҹу олмадыглары һагтында мүтләг арајыш тәләб олунсун. Бу да китабхана фондларына мәхсус гијмәтли елми, техники әдәбијјатын ајры-ајры шәхсләр тәрәфиндән мәнимсәнилмәсинин гаршысыны алмагда мүһүм рол ојнамышдыр. Бүтүн бу дикәр тәдбирләр сәнаје саһәсиндә фәалијјәт көстәрән китабханаларын вә онларын фондунун сонракы инкишафына олдугҹа мүсбәт тә'сир етмишдир.

Бүтүн бу фактлар ону көстәрир ки, республика нефт сәнајеси рәһбәрлији о дөврүн мә'лум чәтинлијинә бахмајараг сәнајенин сүр'әтли инкишаф јолуну елмин, техниканын тәрәггисиндә вә фәһлә, мүһәндис-техник ишчиләрин пешә вә ихтисас биликләринин јүксәлдилмәсиндә көрүрдүләр. Мәһз бу сәбәбдән дә о дөврдә сәнаје саһәсиндә әсас информасија тә'минатыны јарада билән техники китабханаларын инкишафына хүсуси диггәт верилирди.

Республика нефт сәнајесиндә чалышан фәһлә вә мүһәндис-техник ишчиләрин елми, техники вә истеһсалат характерли әдәбијјата олан тәләбатынын долғун өдәнилмәсиндә вә сәнаје саһәсинин техники китабхана шәбәкәләри үчүн илкин методик көмәклијин формалашмасында 1920-чи илин орталарында Мәркәзи Техники Китабхананын јарадылмасыны мүһүм бир һадисә һесаб етмәк олар.

Мә'лум олдуғу кими, бә'зи тәдгигатчылар нефт сәнајесинин Мәркәзи Техники Китабханасынын јаранма тарихини онун "Нефтчиләр" клубу өз фәалијјәтини дајандырдығы (1930-чу ил) вә јенидән сәнаје саһәсинин Мәркәзи Елми Техники Китабханасы функсијасы һәвалә едилдији дөврдән һесаб едирләр. Лакин тарихи фактлар вә архив сәнәдләри Нефт Сәнајеси Мәркәзи Китабханасынын 1920-чи илләрин орталарындан јарадылдығыны тәсдигләјир. Беләә ки, Азәрбајҹан ССР Халг Маариф Комиссарлығынын 1920-чи илин 23 мајындан 23 октјабрына гәдәр олан 5 ајлыг һесабатындан мә'лум олур ки, һәмин дөврдә Бакы шәһәриндә 10 китабхана вә рајонларда 24, ҹәми 34 китабхана ачылмасы нәзәрдә тутулмушдур. Бунлардан әлавә, хүсуси китабханаларын

ачылмасы мәсәләси галдырылмышды ки, бу да јалныз шәһәрдә (Бакыда) ачылмышды, рајонларда исә мәркәзи китабханаларын нәздиндә хүсуси шө'бәлә' јарадылмышды (9). Азәрбајҹан ХМК-нын 1920-чи ил октјабр тарихли һесабатында јени ачылмыш хүсуси китабханаларын сијаһысы бу ардычыллыгла верилмишдир:

1.Әсаслы партија китабханасы.

2.Партија мәктәби китабханалары.

3.Һәмкарлар Иттифагы Шурасынын китабханасы.

4.Нефт Комитәсинин нәздиндә китабхана вә с (9).

Архив сәнәдләриндән ајдын олур ки, Бакы шәһәриндә 5 ај әрзиндә ачылмыш 10 хүсуси китабханадан дөрдүнҹүсү Азәрбајҹан Нефт Комитәсинин нәздиндә ачылмыш техники китабханадыр. Артыг 22 октјабр 1921-чи ил тарихли Азәрнефт Комитәси үзрә 92 сајлы әмрлә техники китабхананын 2 нәфәр штаты ХМК-дан Азәрнефт Комитәсинә верилир (18).

Азәрнефт Комитәсинин 7 ијун 1922-чи ил тарихли 307 сајлы әмри илә техники китабхананын штаты е'лан едилир вә онун бир нәфәр хидмәтчи штаты да артырылыр (17).

Беләликлә, тарихи фактлар вә мәнбәләр узун илләр республиканын саһәви китабханалары үзрә методики мәркәз функсијасыны јеринә јетирән вә јетирмәкдә олан һазырки Республика Елми Техники Китабханасынын, кечмиш Губкин адына Һәмкарлар Иттифагы база китабханасынын вә 90-чы илләрә гәдәр фәалијјәт көстәрмиш вә бу дөврдә 100-дән чох партија китабханаларына методик көмәклији тә'мин етмиш кечмиш С.М.Киров адына Республика Сијаси Маариф Евинин китабханасынын әсасынын һәлә 1920-чи илләрдә гојулдуғуну тәсдигләјир.

Гејд едилмәлидир ки, республиканын нефт сәнајесинин идарә вә мүәссисәләриндә техники китабханаларын тәшкили илк вахтлар планлы характер дашымамыш вә елми-техники, истеһсалат характерли әдәбијјата олан тәләбат нәтиҹәсиндә һәр бир идарә вә мүәссисә мә'лумат характерли китабханалар тәшкил едирдиләр. 1925-чи илдән исә "Азәрнефт" Комитәси өзүнүн 12 феврал 1925-чи ил тарихли 135 сајлы (16) сиркулјар мәктубу илә рајон вә завод идарәләринин иншаат иши апаран

шө'бәләриндән техники мә'лумат китабханаларынын тәшкилини тәләб етмиш вә китабханаја илк нөвбәдә алыначаг китабларын сијаһысы да көстәрилмишдир. Сонракы илләрдә Нефт сәнајесинин техники китабхана шәбәкәсинин әсасыны тәшкил едән бу мә'лумат техники китабханаларынын сајы артдыгча онлардан истифадәнин мүәјјән ваһид гајдалар әсасында тәшкилини тә'мин етмәк мәгсәдилә "Азәрнефт" Комитәси "Азәрнефт"ин мә'лумат "техники китабханаларындан истифадә етмәк гајдалары һаггында" өзүнүн 7 август 1928-чи ил тарихли 317 сајлы сәрәнчамыны вермишдир. (15).

Нефт сәнајесиндә фәалијјәт көстәрән бүтүн техники китабханалар ирилијиндән вә хырдалығындан асылы олмајараг "Азәрнефт"ин техники шө'бәси тәрәфиндән гејдә алынырды вә онлара шө'бә тәрәфиндән, һәмчинин 1924-чү илдә јарадылмыш "Нефтчиләр" клубунун мүвәггәти олараг табелијинә верилмиш Мәркәзи Техники Китабхана тәрәфиндән методик көмәклик көстәрилирди. (14).

"Нефтчиләр" клубу нефт сәнајесиндә газанылмыш елми-техники јениликләрин, габагчыл иш тәчрүбәсинин јајылмасында, елми-техники әдәбијјатын тәблиғиндә, нефтчи фәһлә вә мүһәндис-техники ишчиләрин пешә вә ихтисас сәвијјәләринин јүксәлдилмәсиндә, онларын мә'налы истираһәтинин тәшкилиндә вә с. хејли рол ојнамышдыр. Клубун кечирәчәји бүтүн тәдбирләрин планы вә дикәр мә'луматлар онун 1924-чү илдән нәшр етдирдији бүллетендә дәрч едилирди. (10).

Совет һакимијјәтинин илк илләриндә нефт һасилатынын сүр'әтлә артырылмасында чох марагли олан һөкумәт Азәрбајчанда вә Шимали Гафгазда нефт сәнајесинин инкишафына, онун јени техника вә технолокија әсасында даһа да интенсивләшдирилмәсинә наил олмаг үчүн елми-тәдгигат мәркәзләринин ачылмасына да чалышырды. Бу мәгсәдлә дә 1927-чи илдә кечмиш ССРИ Халг Комиссарлар Советинин Бакыда вә Грозныда Нефт Елми-Тәдгигат Институтунун јарадылмасы һаггында гәрары верилир. Артыг 1929-чу илдән Бакыда Азәрбајчан Елми-Тәдгигат Институту (индики Азәрбајчан Елми-Тәдгигат вә Нефт Лајиһә Институту –

АзЕТНЛИ) фәалијјәтә башлајыр. (1. С.43) һәмин илдә әсасы һәлә 1920-чи илдә гојулмуш Мәркәзи Кимја Лабораторијасынын әсасында нефт е'малы үзрә илк елми-тәдгигат институту (индики Азәрбајчан ЕА-нын Нефт-Кимја Просесләри Институту) јарадылмышдыр. (1. С.64) 1930-чу илдән Азәрбајчан Нефт Машынгајырма Елми-Тәдгигат Институту фәалијјәтә башлајыр. (1. С. 45). Һәр үч елми-тәдгигат институту фәалијјәтә башлајаркән онларын әсас елми шө'бә вә бөлмәләри илә јанашы кичик мә'лумат китабханалары да тәшкил едилмишдир. Сонракы илләрдә бу китабханалар мүвафиг олараг нефтчыхарма, нефт е'малы вә нефт машынгајырма сәнајесиндә ән зәнкин фонда малик олан апарычы дајаг китабханаларына чеврилмишдир.

Беләликлә, 1920-чи илә гәдәр нефт сәнајесиндә бир нечә техники китабханасы олан республикада 1928-чи илдә Мәркәзи Техники Китабханадан башга мә'дәнләрдә, заводларда вә идарәләрдә 27 мә'лумат техники китабханасы фәалијјәт көстәрирди ки, онлардан да беши штатлы ишчи илә тә'мин едилмишди. (7).

30-чу илләрдә Азәрбајчанда техники китабхана шәбәкәләринин инкишафы үчүн нисбәтән әлверишли шәраит јаранмышды. Белә ки, артыг нефт сәнајесинин бәрпасы баша чатдырылмыш, онунла бағлы сәнаје саһәләри кенишләндирилмиш, кичик механики тә'мир емалатханалары вә нефт е'малы заводлары әсасында јени техника вә технолокија әсасында нисбәтән мүасир ири мүәссисәләр јарадылмышды. Көһнә нефт мә'дәнләриндә Нефт Истеһсалат Идарәләри (НИИ) јарадылмыш, нефт, нефт машынгајырма вә нефт кимја просесләри елми-тәдгигат институтлары тәшкил едилмишди.

Дикәр тәрәфдән, республикада, еләчә дә нефт сәнајесиндә фәһләләрин арасында савадсызлығын ләғви баша чатдырылмыш, ишчи гүввәләринин сајы артмыш, тәркиби јениләшмиш, сәнаје саһәсиндә илдән-илә јени техника вә технолокијанын кениш тәтбиги вә д. амилләр елми-техники вә истеһсалат характерли әдәбијјата тәләбаты күчләндирирди. Бүтүн бу мүсбәт кејфијјәтләр нәтичәсиндә јаранмыш зәрурәт о дөврдә өлкәнин бүтүн сәнаје саһәләриндә үмуми рәһбәрлији

һәјата кечирән Али Халг Тәсәррүфаты Шурасы (АХТШ) тәрәфиндән 1929-чу ил апрел тарихли әмринин верилмәсинә әсас шәрт олду. Бу әмрдә тәләб едилирди ки, "... ајры-ајры истеһсалат саһәләриндә фәһләләрин, техникләрин вә мүһәндисләрин ихтисасларыны јүксәлтмәк үчүн фабрик-завод китабханалары тәшкил едилсин". (5). Сонракы фактлар көстәрир ки, сәнаје саһәләриндә техники китабхана шәбәкәләринин инкишафында бу әмрин хејли ролу олмушдур. О дөврүн сәнәдләри көстәрир ки, техники китабханаларын тәшкили үчүн идарә вә мүәссисәләр, завод вә фабрикләр тәләб олунан вәсаитлә, отагларла вә лазыми аваданлыгларла јени јарадылан техники китабханалары тә'мин едирдиләр.

1930-чу илдә Азәрбајчан сәнајесинин әсасыны тәшкил едән нефт сәнајесинин рәһбәрлији сәнаје саһәсиндә чалышан фәһлә вә мүһәндис-техник ишчиләрин елми-техники вә истеһсалат әдәбијјатына олан тәләбатыны даһа јахшы өдәмәк мәгсәдилә "Нефтчиләр" клубунун нәздиндә олан техники китабхананын әсасында "Азәрнефт" идарәсинин 1456 вә 1986 сајлы әмрләри илә нефт сәнајесинин Мәркәзи Техники Китабханасы јарадылыр. (19). Мә'лум олдуғу кими, 1924-чү илдә "Нефтчиләр" клубу јарадыларкән "Азәрнефт" идарәсинин техники китабханасы она верилмишдир (14).

Азәрбајчан нефт сәнајеси техники китабханалары ичәрисиндә фондунун һәчминә көрә чох бөјүк вә зәнкин олан, тәшкил едилдији вахтдан мәркәзи китабхана функсијасыны јеринә јетирән Мәркәзи Техники Китабхананын јенидән статусу бәрпа едилмиш, функсијалары хејли кенишләндирилмиш вә кадр тәркиби мөһкәмләндирилмишдир. 1930-чу илин сонунда Мәркәзи Китабхананын 12 нәфәр ишчиси олмушдур (9). 1931-чи илдә китабхананын үмуми фонду 9000 нүсхә, 1932-чи илдә 35000 нүсхә олмушдур. Һәр ил орта һесабла 4000 нәфәрдән чох охучуја хидмәт едирди (8).

1931-чи илдә "Азәрбајчан Нефт Тәсәррүфаты" журналынын јаздығына көрә тәкчә нефт рајонларында 36479 нәфәр охучуја хидмәт едән вә фондунда 310000 нүсхә китаб олан 19 китабхана вә бир о гәдәр дә гираәтхана фәалијјәт көстәрирди. Бу китабханалардан охучулара бир илдә 778 мин нүсхә китаб верилмишди (7).

Сонракы илләрдә нефт сәнајесиндә техники китабхана шәбәкәләринин инкишафына вә онлара диггәтин артырылмасында ҮИК (б) П МК-нын 25 мај 1931-чи ил тарихли "Истеһсалат-техники тәблиғатын гојулушу һаггында" гәрарынын вә она ујғун олараг 1932-чи илин әввәлләриндә "Азәрнефт" бирлијинин "Истеһсалат-техники тәблиғат бөлмәси"нин јарадылмасынын мүәјјән ролу олмушдур. "Азәрнефт"ин Мәркәзи Техники Китабханасы, Техника Еви вә Шәки Лабораторијасы јени јарадылмыш бөлмәнин табелијинә верилмишдир (20). "Истеһсалат-техники тәблиғат бөлмәси" нефт сәнајесинин бүтүн идарә вә мүәссисәләриндә, заводларда вә истеһсал саһәләриндә техники тәблиғат ишини күчләндирмиш вә онун кејфијјәтини јүксәлтмәк саһәсиндә хејли тәдбирләр һәјата кечирмишдир. Гәрарын мүддәаларына ујғун олараг һәлә 1931-чи илдә "Азәрбајчан Нефт Тәсәррүфаты" журналы редаксијасы әсасында "Азәрнефтнәшр" нәшријјаты тәшкил едилмишдир (7). Бу нәшријјат республикада нефтә даир елми, тәчрүби вә методики әдәбијјатын нәшриндә вә јајылмасында чох бөјүк рол ојнамышдыр. Нәшријјатын чап етдирдији китаблар нефт сәнајеси техники китабхана фондларынын әсас јадросуну вә комплектләшдирмә мәнбәјини тәшкил едирди.

Истеһсалат-техники тәблиғат бөлмәси фәалијјәтә башладығы күндән техники әдәбијјаты истеһсалата, фәһлә вә мүһәндис-техник ишчиләрә даһа да јахынлашдырмаг мәгсәдилә 1932-чи илин февралындан Бакынын нефт рајонларында јерләшән бүтүн мә'дәнләрдә, заводларда, елми идарә вә мүәссисәләрдә техники китабханаларын тәшкили иши ардычыл характер алмышды.

Һәмин дөврдә нефт сәнајесиндә 28 китабхана фәалијјәт көстәрирди ки, онун да дөрддән үч һиссәсинин штатлы ишчиси варды. Бу китабханаларын фонду бир ил әрзиндә 24 мин нүсхә артмышды, белә ки, 1931-чи ил октјабрын 1-дә бу китабханаларын фондунда 10 мин нүсхә китаб олмушдурса, артыг 1932-чи ил декабрын 1-ә олан мә'лумата көрә бу 34 мин нүсхәјә чатмышды. Һәмин дөврдә охучуларын үмуми мигдары 768 нәфәрдән 3178 нәфәрә чатмышды (7).

Үмумән 30-чу илләрдә партија вә дөвләтин нефт сәнајесинә хүсуси диггәт јетирмәси, сәнаједә истеһсала вә сосиал-игтисади инкишафа өз тә'сирини көстәрди ки, бу јүксәлишдә техники китабхана шәбәкәләри дә кәнарда галмамышды. 1933-чү илдә ағыр сәнаједә, о чүмләдән 1934-чү илдә нефт сәнајесиндә техники китабханаларын ишчиләринин биринчи Үмумиттифаг мүшавирәси техники китабханаларын инкишафына јекун вурду вә бу инкишафын әсас истигамәтләрини мүәјјән етди (5).

Икинчи дүнја мүһарибәси әрәфәсиндә Азәрбајчан нефт сәнајесинин көстәричиләри бүтүн саһәләрдә даһа да јүксәлмишди, нефт сәнајеси башдан-баша механикләшдирилмишди, нефт истеһсалынын һәчми артмышды. Азәрбајчан нефтчиләри ән јүксәк көстәричиләрә 1940 вә 1941-чи илләрдә наил олмушдулар. Һәмин илләрдә онлар ССРИ-дә һасил едилән нефтин 70%-ни вермишдиләр (21). Мүһарибә дөврүндә бүтүн мәдәни-маариф мүәссисәләри кими нефт сәнајеси техники китабханалары да "Һәр шеј чәбһә үчүн, һәр шеј гәләбә үчүн" шүары алтында фәалијјәт көстәрир, мә'дәнләрдә, заводларда вә истеһсал саһәләриндә идеја-тәрбијә ишләри апарыр, мүһарибәјә кетмиш фәһлә вә мүһәндис-техник ишчиләрин јеринә кәлән јени ишчиләрин техники биликләрә јијәләнмәсиндә елми-техники әдәбијјатла хидмәт етмәклә фәал иштирак едирдиләр (8).

Мүһарибә дөврүндә советләр бирлијинин нефт сәнајеси техники китабханаларына 3 525 888 манатлыг (1945-чи ил курсу) зијан дәјмишди (5. С. 75). Бу дөврдә республикада күтләви китабханаларын сајы јарыдан чох азалса да, нефт сәнајеси техники китабханаларынын сајы сабит галмышды. 1941-чи илдә республикада фәалијјәт көстәрән 41 техники китабхананын чоху нефт сәнајесинә мәхсус олмушдур (8. С. 128).

Мүһарибә Азәрбајчан нефт сәнајеси гаршысында өлкәнин вә һәрби техниканын јаначаға олан еһтијачыны өдәмәк кими мүһүм вәзифә гојмушду. Азәрбајчан нефтчиләри мүһарибә илләриндә өлкәјә 75 милјон тон нефт вермишдиләр ки, бу да ССРИ-дә истеһсал едилән нефтин дөрддә үч һиссәсини тәшкил едирди (4). Республика нефт сәнајеси

мүәссисәләринин коллективләри Үмумиттифаг сосиализм јарышында 380 дәфә биринчи јер тутмуш, 161 дәфә Дөвләт Мүдафиә Комитәсинин, ҮИҺИМШ-ин вә Нефт комиссарлығынын Кечичи Гырмызы Бајрағына лајиг көрүлмүшдүр (4). Нефт сәнајесинин гаршысында дуран истеһсал вәзифәләринин јеринә јетирилмәсиндә вә бөјүк гәләбәләрин газанылмасында техники китабхана шәбәкәләри нефтчи фәһлә вә мүһәндис-техник ишчиләрә елми-техники әдәбијјатла сәмәрәли информасија тә'минаты јаратмышлар.

Икинчи дүнја мүһарибәси баша чатдыгдан сонра динч гуручулуг ишләринә башлајан советләр өлкәсиндә халг тәсәррүфатынын бәрпасына башланды. Мүһарибә нефт сәнајесинә чидди зијан вурмушду. Белә ки, мә'дәнләр, заводлар, мүхтәлиф истеһсал вә тә'мир саһәләри јени техника вә аваданлыгларла тә'мин едилмәдән арамсыз ишләмиш вә ағыр вәзијјәтә дүшмүшдү. Республика нефтчиләри гаршысында сәнаје саһәсиндә бәрпа ишләрини апармагла јанашы, нефт һасилатынын артырылмасы вәзифәси дә гојулмушду. Республика нефт сәнајесиндә мөвчуд проблемләри тезликлә һәлл етмәк мәгсәдилә онун рәһбәр органлары ваһид бир мәркәздә бирләшдириләрәк статусунун галдырылмасы мәгсәдәујғун һесаб едилмиш вә 1954-чү илдә Азәрбајчан Нефт Сәнајеси Назирлији јарадылмышдыр (22). Әввәлләр ајрылыгда фәалијјәт көстәрән вә мүхтәлиф баш идарәләр тәрәфиндән идарә едилән јахын сәнаје саһәләри: нефт-газ чыхарма, нефт е'малы, нефт машынгајырма сәнаје саһәләри ваһид рәһбәрликдә бирләшдирилди. Тәбии олараг нефт сәнаје комплексинә дахил олан, лакин ајры-ајры идарәетмә органларына табе олан техники китабханалар да ваһид рәһбәрликдә бирләшдирилди.

Азәрбајчан Нефт Сәнајеси Назирлији илк күндән сәнајенин ајры-ајры саһәләринин комплекс инкишафы истигамәтиндә хејли тәдбирләр һәјата кечирилмишдир. Техники китабхана шәбәкәләринин фәалијјәти дә бу просесдән кәнарда галмамышдыр. Белә ки, Азәрбајчан Нефт Сәнајеси Назирлијинин "Елми-техники, Техники вә тәдрис китабханаларынын иши һаггында" 5 ијун 1956-чы ил тарихли әмриндә китабханаларын техники тәрәггидә ролу јүксәк

гиjмәтләндирилмәклә бәрабәр, онларын фәалиjjәтләриндә олан нөгсанлар да гејд едилир, идарә вә мүәссисәләрин баш мүһәндисләриндән чидди сурәтдә тәләб едилирди ки, табеликләриндә олан техники китабханалара рәһбәрлиjи күчләндирсинләр вә китабханаларын фәалиjjәтини чанландырмаг үчүн лазым олан бүтүн тәләбләрин өдәнилмәсинә чалышсынлар. Һәмчинин һәмин әмрлә техники китабханаларын чохунун штат ваһиди артырылмышдыр (23). Назирлиjин тәртиб етдиjи сиjаһыдан мә'лум олурду ки, 1956-чы илдә республиканын нефт сәнаjесинин мүхтәлиф идарә вә мүәссисәләриндә аjрыча китабханачы штаты илә тә'мин олунмуш 33 техники китабхана фәалиjjәт көстәрирди вә бу китабханаларда 61 нәфәр китабханачы чалышырды. Китабханачы штаты илә тә'мин едилмиш техники китабханаларын 19-у нефт-газ чыхарма сәнаjеси саһәсиндә, 5-и нефт машынгаjырма, 5-и нефт е'малы сәнаjеси саһәсиндә, 3 китабхана тәдрис мүәссисәләриндә фәалиjjәт көстәрирди (23). Бир китабхана исә нефт сәнаjесинин Мәркәзи Елми Китабханасы иди. Мә'лум олдуғу кими, бу китабхана 1957-чи илдән Республика Елми Техники Китабханасына чеврилмиш вә республиканын бүтүн техники китабхана шәбәкәләринә методики көмәклик функсиjасыны һәjата кечирир. 1958-чи ил мә'луматына көрә Республика Елми-Техники Китабханасы 62 техники китабханаjа методики көмәклик көстәрмишдир ки, онун үчдән ики һиссәси нефт сәнаjеси саһәләриндә фәалиjjәт көстәрирди.

Республиканын ири апарычы сәнаjе саһәси олан нефт сәнаjесинин китабхана-информасиjа еһтиjатларынын формалашма просесини нәзәрдән кечирәркән онун, нефт сәнаjесинин аjрылмаз һиссәси кими синхрон шәкилдә инкишафы чох аjдын шәкилдә һисс едилир. Мүхтәлиф дөврләрдә нефт сәнаjесиндә олан игтисади jүксәлиш вә jа тәнәззүл сәнаjесинин аjрылмаз һиссәси олан техники китабханаларын ишиндә дә өзүнү бүрузә вермишдир.

Беләликлә, бүтүн бунлар һазырда да нефт сәнаjесинин техники китабхана шәбәкәләринин ишиндә олан тәнәззүлүн сәнаjе саһәсиндә олан игтисади бөһранла бағлы олдуғуну бир даһа тәсдиг едир. Шүбһәсиз, jахын кәләчәкдә Азәрбаjчан

нефтинин дүнjа базарына чыхмасы сәнаjе саһәсинин инкишафына, о чүмләдән техники китабхана шәбәкәләринин ишинин чанландырылмасына зәманәт верир.

ӘДӘБИJJАТ

1. Азербайджанское нефтяное хозяйство. — 1977. — № 10—11. — С. 42—48.
2. Азәрбајчан Республикасынын президенти Һ.Әлијевин нитги // Азәрбајчан. – 1999. –22 сентјабр.
3. Азәрбајчан тарихи: 3 ч-дә. Ч.3. –Б.: Азәрнәшр, 1973. – с.258.
4. Бағырзадә Ә. Нефтчиләр чәбһәјә // Коммунист. 1985. –2 апрел.
5. Каратыгина Т.Ф. История технических библиотек в СССР: Учебник. —М.: Книга, 1981. —С. 55.
6. Лихачев Д.С. Близорукость: /Интервью/ //Литературная газета. — 1989. —20 сентября.
7. Техническая пропаганда в Азнефти //Азербайджанское нефтяное Хозяйство. — 1932. — № 8-9. - Ñ. 97-99.
8. Хәләфов А.А. Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихи. – Б.: Азәрнәшр, 1974. – С. 78,
9. АРДА, фонд 57, сиј.5, ваһид сах.2. –С.20-21.
10. АРДА, фонд 1619, сиј.3, ваһид сах.16. –С.7.
11. АРДА, фонд 1610, сиј.7, ваһид сах.3. –С.4.
12. АРДА, фонд 1610, сиј.13, ваһид сах.32. –С.26.
13. АРДА, фонд 1610, сиј.13, ваһид сах.200. –С.21.
14. АРДА, фонд 1610, сиј.16, ваһид сах.16. –С.26-27.
15. АРДА, фонд 1610, сиј.16, ваһид сах.30. –С.39.
16. АРДА, фонд 1610, сиј.16, ваһид сах.16. –С.237.
17. АРДА, фонд 1610, сиј.11, ваһид сах.15. –С.307.
18. АРДА, фонд 1610, сиј.19, ваһид сах.333. –С.30.
19. АРДА, фонд 1610, сиј.16, ваһид сах.53. –С.310.
20. АРДА, фонд 1610, сиј.16, ваһид сах.61. –С.37-38.
21. АРДА, фонд 3050, сиј.1, ваһид сах.3918. –С.1.
22. АРДА, фонд 1610, сиј.3, ваһид сах.366. –С.7.
23. АРДА, фонд 1637, сиј.4, ваһид сах.327. –С.254-255.